

Nadprirodzení aktéři a rituál

RLB287/K Kognitivní religionistika

15.4.2011

- náboženstvo je praktické
  - je sociálne relevantné (podporuje kohéziu skupiny, dodržiavanie noriem)
  - možnosť interakcie s nadprirodzenými aktérmi a ich zasahovanie do každodenného života skupiny i jednotlivca
  - nadprirodzení aktéri sú relevantní pre výzvy a problémy každodenného života skupiny i jednotlivca
  - zvyšovanie relevancie náboženstva v čo najväčšom počte oblastí života človeka zvyšuje jeho úspešnosť
- nadprirodzení aktéri
  - vlastnosti aktéra (samostatný intencionálny pohyb (animacy) + myseľ)
  - Stewart Guthrie
    - „tylorovec“ a naturalista
    - náboženstvo = rozšírenie sociálnych vzťahov za hranice ľudskej spoločnosti – dôležitá nie je doktrína, ale nadprirodzení aktéri a vzťah k nim
    - antropomorfizmus = prisudzovanie ľudských mentálnych kapacít a schopnosti komunikovať „nie ľudským“ veciam a javom – atribuovanie aktérstva = centrálny prvok náboženstva – náboženstvo = systematický antropomorfizmus
    - kritika

- ToM a intuitívna/folk psychológia
  - súbor rôznych systémov :
    - „joint attention“ – sledovanie pohľadu ostatných a zameranie sa na spoločný zrakový cieľ
    - odlišovanie medzi intencionálnym a mechanicky spôsobeným pohybom – detekcia aktérov (Michottova kauzálna ilúzia)
    - detekcia zámerov aktéra, schopnosť reprezentovať si aktérov ako živé entity s vlastnými mentálnymi stavmi (a emóciami)
    - HAD (hyperactive agent detection)/HADD (Justin Barrett)
      - „premrštená“ schopnosť detekovať intencionálnych aktérov v prostredí – nadhodnocovanie situácií (false positives)

- HUI (hyperactive understanding of intentionality)
  - schopnosť a tendencia prisudzovať udalostiam intencionálny charakter (čosi chcené a zámerné) aj v prípade absencie viditeľného aktéra
- HTR (hyperactive teleofunctional reasoning)
  - prisudzovanie účelovosti objektom
- „decoupled“ myslenie
  - uvažovanie na základe neaktuálnych či falošných premís (abductive reasoning)
  - schopnosť mentálnej simulácie „čo ak?“, „čo by bolo keby?“ (contrafactual reasoning)
  - u detí „hranie sa na...“ (podávanie čaju)
  - abstrahovanie od istých črt na úkor iných (čiara je cesta – mapa)

- **„imaginárny spoločník“** – simulácia sociálnej interakcie, zvyšovanie sociálnej inteligencie (vytváranie vlastnej histórie osôb, alternatívny pohľad na konkrétne situácie atď.), objavuje sa spolu s ToM
- sociálne interakcie v „decoupled“ podobe – schopnosť udržať koherentné reprezentácie interakcie s osobami i keď nie sú prítomné či neexistujú

- **aktéri so strategickými informáciami**
  - **sociálna myseľ** –komplikované mentálne mechanizmy a systémy umožňujúce sociálnu interakciu a fungovanie v skupine/spoločnosti (napr. ToM + intuitívna sociológia, koalíčné intuície a myslenie, person file system, face-recognition system, imitácia, atď.)
  - nejednoznačnosť informácie, rôzne možnosti zhodnotenia = kognitívne náročné
  - **strategické informácie** = informácie o osobe/situácii, ktoré sú relevantné v istom kontexte, aktivujú mentálne systémy pre sociálny kontakt, regulujú sociálnu interakciu.

- **emócie**

- funkcia reprezentovanej informácie a situácie/kontextu.
- nevedomé, automatické, ťažko kontrolovateľné
- spájajú vnímanie s motiváciou
- upriamujú pozornosť jedinca
- umožňujú učenie (hlavne sociálne)
- v zásade sú kultúrne univerzálne (strach, radosť, hnev, smútok, prekvapenie, znechutenie a i.) na to sa nabaľuje kultúra (Ekman)
- citlivé na sociálny kontext
- náboženské príľnutie je typom emocionálneho záväzku
- jednoduchšie emocionálne príľnutie ako dôvod dôležitosti nadprirodzených aktérov v náboženstve

- metareprezentácia
  - schopnosť reprezentovať si reprezentáciu
  - Mickey Mouse question
    - mnohí kontraintuitívni aktéri nie sú považovaní za náboženských, hoci i s prístupom k strategickým informáciám (Mikuláš, čerti atď.)
  - ide o kontraintuitívnosť nadrirodzených aktérov, alebo o ich metareprezentovanie ako náboženských teda sociálne dôležitých?
  - vytvára metareprezentácia „náboženský“ kontext pre predstavu a činí ju tak náboženskou?

- **nešťastie ako sociálna interakcia**
  - hľadanie štruktúr a pravidelností
  - naratívna myseľ – reprezentácia udalostí v pojmoch kauzálnych príbehoch a sekvencií
  - nešťastie sa často vysvetľuje v pojmoch sociálnej výmeny, osobnej interakcie, takto sú začlenení aj nadprirodzení aktéri

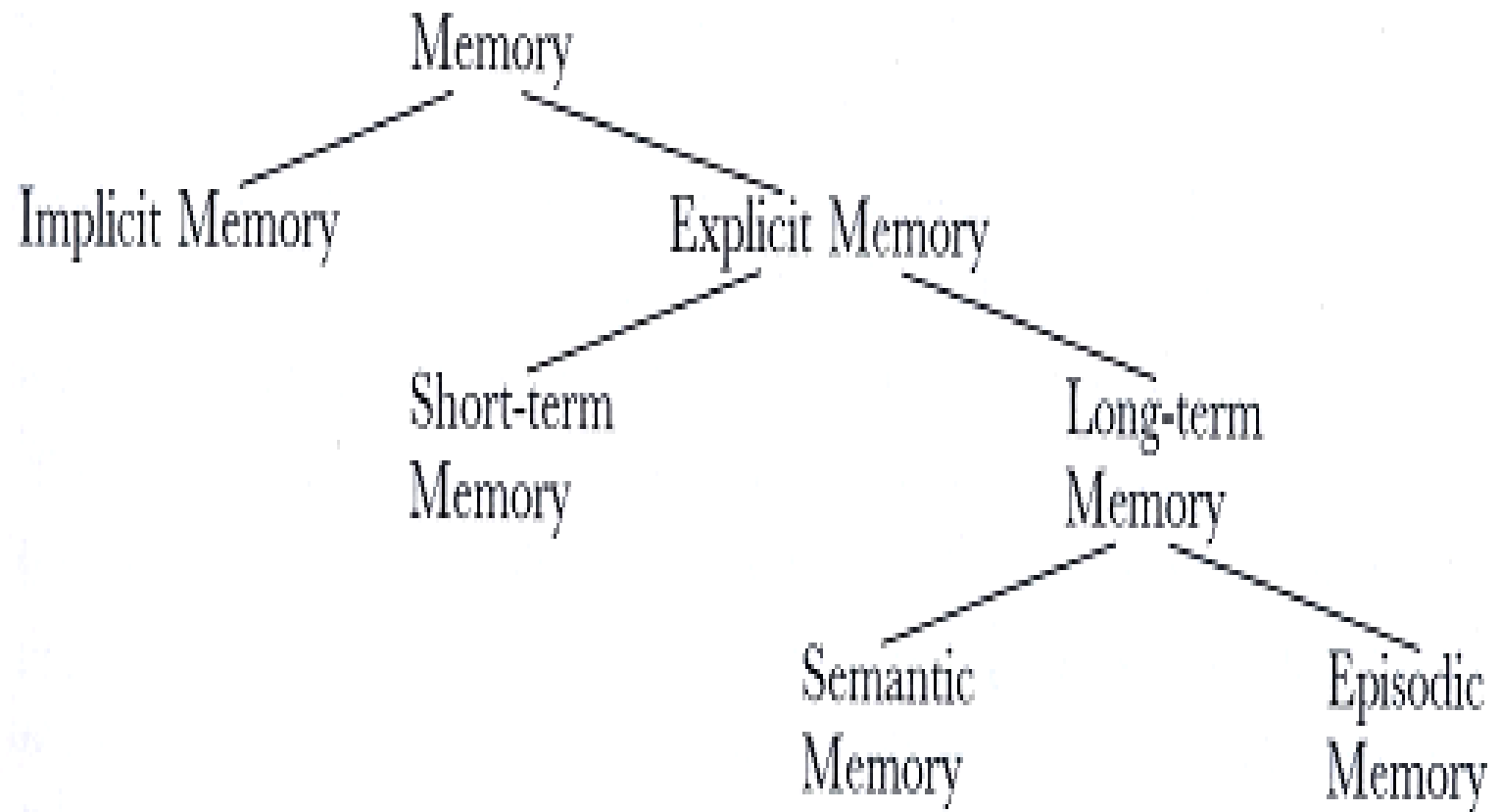
- náboženstvo ako „by-product“, „spandrelistický“ prístup (Boyer)
  - náboženstvo a nadprirodzení aktéri sú výsledkom činnosti mentálnych mechanizmov a systémov vyvinutých na riešenie iných problémov kladených prírodným a sociálnym prostredím, tieto systémy by tu boli náboženstvo nenáboženstvo
- náboženstvo ako priama adaptácia
  - neudržateľné
- náboženstvo ako maladaptácia a „noise“ (troska)
  - súčasťou i memetika (Dawkins, Dennett)
- náboženstvo môže mať adaptívne črty, ale nie je priamou adaptáciou (Wilson, Bulbulia)
  - náboženstvo môže za istých okolností uľahčovať napríklad sociálnu interakciu a orientáciu v sociálnom prostredí, ako i podporovať sociálne normy

- **náboženstvo a smrť**

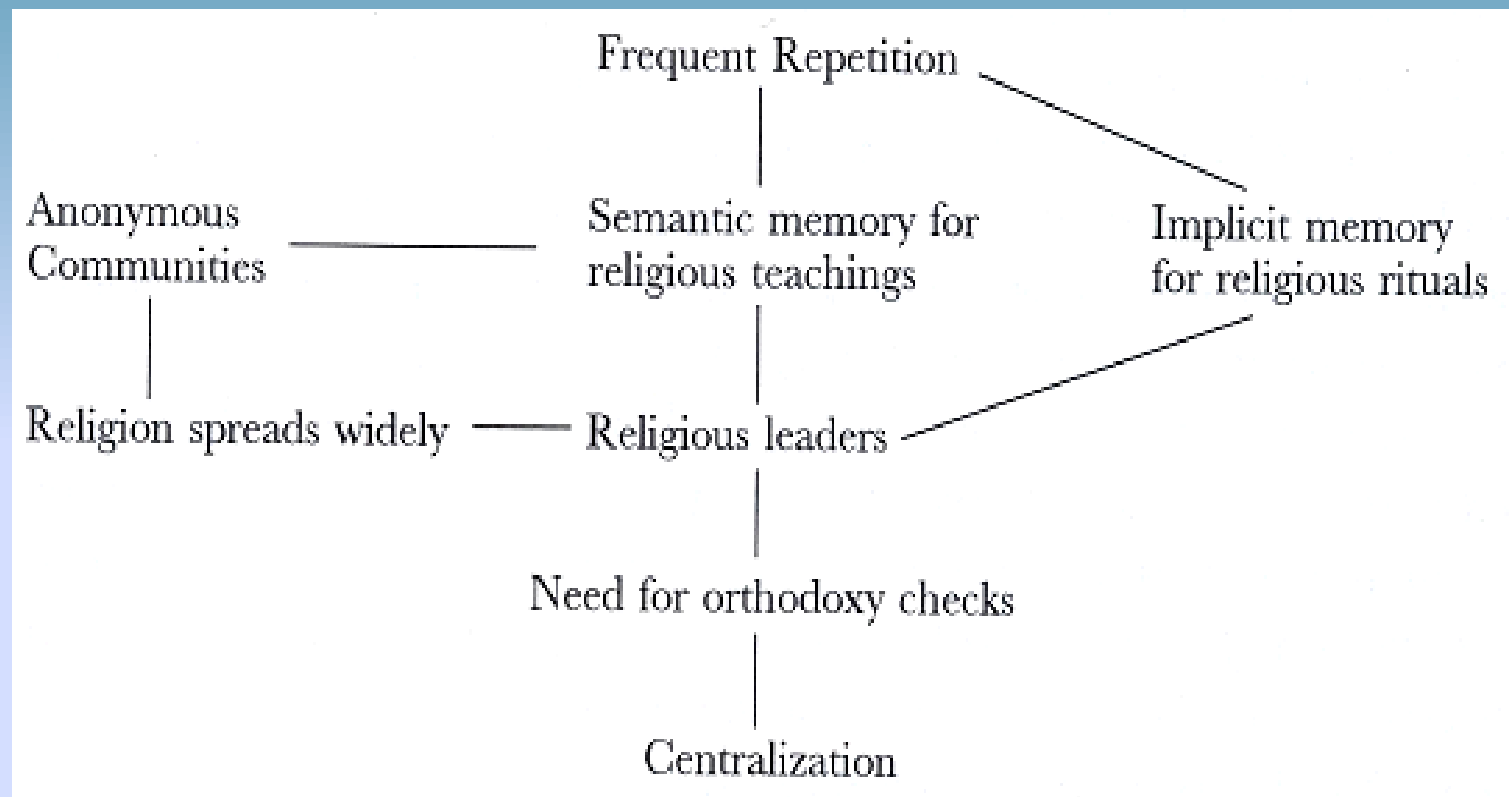
- naloženie s telom istým spôsobom – rituály sú o tele
- sociálna psychológia a smrť
- vágne predstavy o smrti, ale konkrétnejšie predstavy o nedávno zosnulých a ich vplyve na živých – pohrebné rituály sú o živých
- pravidlá sociálneho znečistenia – kontaminácie a kontaktu (kontagiózna mágia), neviditeľná znečisťujúca substancia, premietnutie do sociálnej reality.
- množstvo odlišných až protichodných neustále bežiacich systémov

• rituály

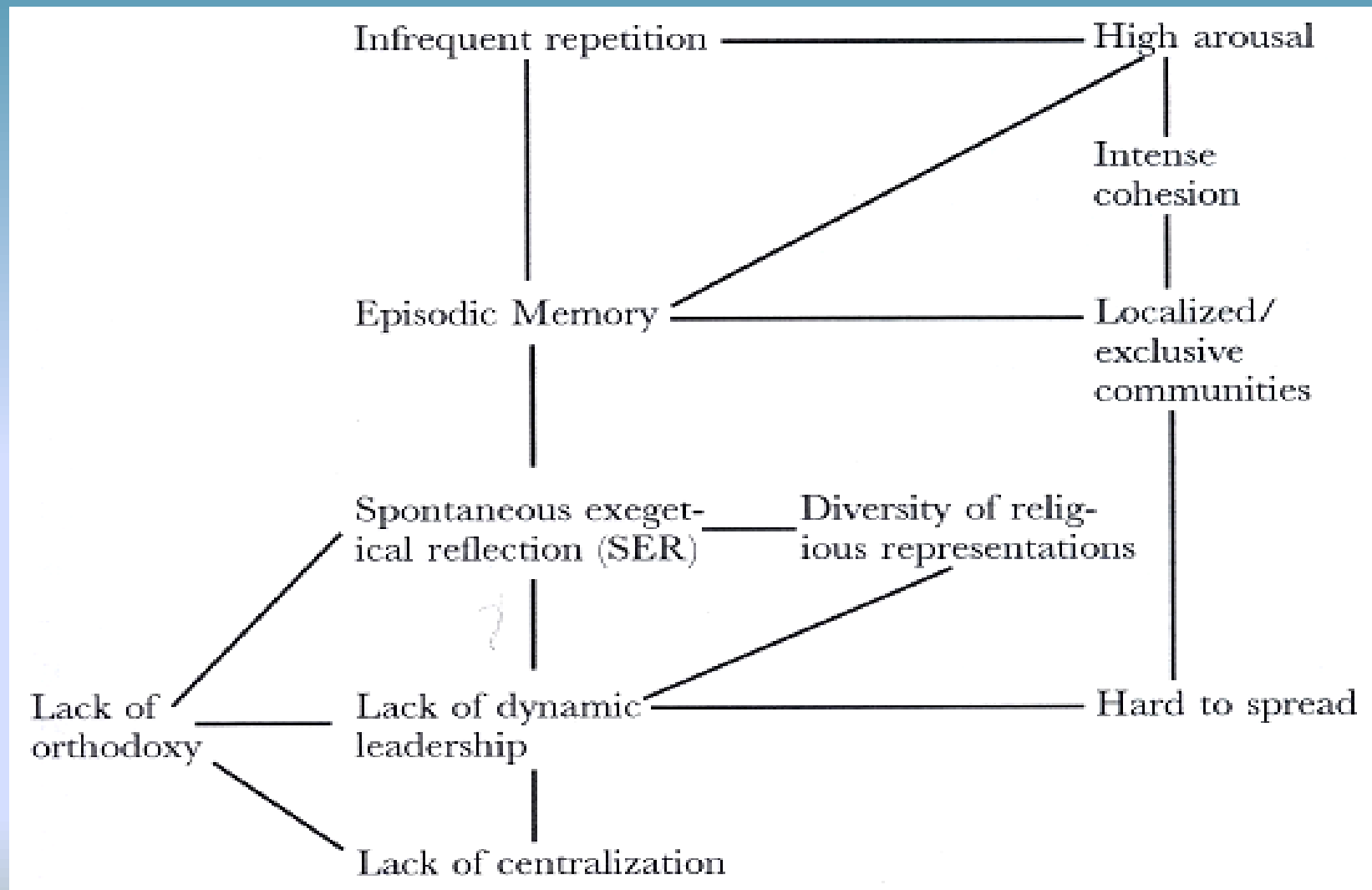
- nejasné, ad hoc konštruované významy
- pocit naliehavosti a posadnutosť pravidlami, zlý pocit z ich nedodržania – obsedantno-kompulzívne poruchy
- sociálna psychológia rituálov, podporuje sociálnu koherenciu skupiny
- intuitívna sociológia a esencializmus
- postulovaná relevancia rituálnych mechanizmov – rituály nevytvárajú sociálne dôsledky, ale ilúziu, že tak činia.
- ďalšie teórie rituálu:
  - McCauley a Lawson
    - reprezentácia rituálnej schémy (aktér-pacient – akt – predmet-nástroj)
    - rozlíšenie rituálov podľa toho, či nadprirodzení aktér je objektom alebo vykonávateľom rituálu a rozdiely medzi nimi
  - Harvey Whitehouse
    - predpoklady:
      - rituály musia byť zapamätateľné a ľudia motivovaní ich prenášať
    - epizodická a sémantická pamäť – rozdiely
    - vychádza z weberovských ideálnych typov
    - doktrinárny a imagistický mód

- doktrinárny spôsob

- obrazivý spôsob

Rys / Proměnná	Doktrinální způsob náboženskosti	Obrazivý způsob náboženskosti
Psychologické rysy		
1. Frekvence přenosu	Vysoká	Nízká
2. Míra smyslového vzrušení	Nízká	Vysoká
3. Typ využití paměti	Sémantická schémata a zápis v implicitní paměti	Episodická paměť/bleskové paměťové stopy
4. Význam rituálů a náboženských aktů	Naučený/získaný	Vnitřně produkováný
5. Způsob odhalení významu rituálů a náboženských aktů	Rétorický, logicky uzavřený, narativní	Ikonicita, mnohoznačnost a mnohoplatnost
Sociopolitické rysy		
6. Míra sociální soudržnosti	Rozptýlená	Intenzivní
7. Charakter vůdcovství	Dynamické	Pasivní/nepřítomné
8. Inkluzivita/exkluzivita	Inklusivní	Exkluzivní
9. Rychlost šíření	Rychlé a efektivní	Pomalé a neefektivní
10. Rozměr	Velký	Malý
11. Stupeň uniformity	Vysoký	Nízký
12. Struktura	Centralizovaná	Decentralizovaná